

<https://www.doi.org/10.47526/2024-1/2664-0686.16> ЭОЖ 81'271; 82.085; 808.5; МҒТАР 16.21.61

М.С. АУҒАНБАЕВА¹✉, Е. АЛКАЯ², Г.Б. МАМАЕВА³

¹Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің PhD докторанты
(Қазақстан, Астана қ.), e-mail: marhaba75@mail.ru

²доктор, профессор, Фырат университеті

(Түркия, Елязыг қ.), e-mail: ealkaya16@gmail.com

³филология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

(Қазақстан, Астана қ.), e-mail: gulnar.mamaeva@mail.ru

ЖАСТАР СЛЕНГТЕРІНДЕГІ АНГЛИЦИЗМДЕР

Аңдатпа. Мақалада ауызекі сөйлеу тіліндегі ағылшын сленгтерінің тіл тазалығына әсері қарастырылады. Ауызекі сөйлеу тілі – тілдің қызмет етуінің маңызды саласы. Сөйлесудің кең тараған формаларының бірі – сленгтер. Сленг – жазба тілден гөрі ауызекі сөйлеу тілінде қолданылатын бейресми тіл. Сленгтер – жастар тілінің белсенді элементі. Сленгтердің кең тарағаны соншалық, күнделікті ауызекі сөйлеу тілінде жиі қолданылады. Сленг қоғамда барлық салаларға енуде. Жастар қоғамның әлеуметтік белсенді қабаты болғандықтан, қоғамдық қатынастардың жаңа формалары жастарға көп әсер етеді. Олардың тілдік құзыреттілігі мен сөйлеу әдеті тілдің даму бағытын және басқа да әлеуметтік ішкі жүйелерін анықтайды. Сол себепті жастар сленгтерін зерттеудің маңызы зор. Жастар сөйлеу тілінде англицизмдерді жиі пайдаланады. Ағылшын тіліндегі көптеген сөздер баспасөз беттерінде, радио және теледидар бағдарламаларында белсенді қолданылады. Компьютерлендірудің қарқынды дамуына байланысты ағылшын тілінен енген кірме сөздер жастардың сөйлеу тіліне айтарлықтай тез енеді. Жастар – барлық жаңа нәрселерді тез игеруге және қабылдауға бейім топ. Сленгті ең белсенді пайдаланушылар – жастар мен компьютер қолданушылары. Сондықтан екі әлеуметтік топтың сөйлеу тіліндегі ағылшын сленгтері қарастырылады.

Кілт сөздер: сленг, жастар сленгі, компьютерлік сленг, жаргон, социолект, ауызекі сөйлеу тілі, шеттілдік сөздер, нормативті емес лексика, англицизмдер.

M.S. Auganbayeva¹, E. Alkaya², G.B. Mamayeva³

¹PhD Doctoral Student of L.N. Gumilyov Eurasian National University

(Kazakhstan, Astana), e-mail: marhaba75@mail.ru

²Doctor, Professor, Firat University

(Turkiye, Elazig), e-mail: ealkaya16@gmail.com

³Candidate of Philological Sciences, Associate Professor

L.N. Gumilyov Eurasian National University

(Kazakhstan, Astana), e-mail: gulnar.mamaeva@mail.ru

*Бізге дұрыс сілтеме жасаңыз:

Ауғанбаева М.С., Алкая Е., Мамаева Г.Б. Жастар сленгтеріндегі англицизмдер // Ясауи университетінің хабаршысы. – 2024. – №1 (131). – Б. 188–202. <https://doi.org/10.47526/2024-1/2664-0686.16>

*Cite us correctly:

Auganbayeva M.S., Alkaia E., Mamaeva G.B. Jastar slengterindegi anglicizmder [Anglicisms in Youth Slang] // Iasauı universitetinin habarshysy. – 2024. – №1 (131). – B. 188–202. <https://doi.org/10.47526/2024-1/2664-0686.16>

Anglicisms in Youth Slang

Abstract. This article will be devoted to the research of the English slang influence in a colloquial speech on the purity of language. Spoken language is the most essential part of language functioning. One of the most popular forms of conversation is the application of slang. Slang is an informal language used in colloquial rather than writing. Among the slang, “youth slang” and “computer slang” were taken as the main objects of inquiry. Now slang is an active element of the youth language. Slang is so popular that we come across it in everyday colloquial speech. Slang is penetrating all spheres of society. Since youth is a socially active layer of society, new forms of social relations have a great impact on young people. Their language competence and speech habit determine the direction of language development and other social subsystems. That is why it is important to study youth slang. Young people actively use anglicisms in their spoken language. Many words in English are actively used on the pages of the youth press, as well as in radio and television programs. Due to the rapid growth of computerization, borrowed words from the English language enter the speech of young people quite quickly, because young people are a group that tends to quickly master and perceive everything new that has appeared in their lives. The most active slang users are young people and computer users. That is why the work considers English slang in the spoken language of these two social groups.

Keywords: slang, youth slang, computer slang, sociolect, colloquial language, foreign words, non-normative vocabulary, Anglicism.

М.С. Ауганбаева¹, Е. Алкая², Г.Б. Мамаева³

¹*PhD докторант Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева
(Казахстан, г. Астана), e-mail: marhaba75@mail.ru*

²*доктор, профессор, Университет Фират
(Турция, г. Елязыг), e-mail: ealkaya16@gmail.com*

³*кандидат филологических наук, ассоциированный профессор
Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева
(Казахстан, г. Астана), e-mail: gulnar.mamaeva@mail.ru*

АНГЛИЦИЗМЫ В МОЛОДЕЖНОМ СЛЕНГЕ

Аннотация. В статье рассматривается влияние английского сленга на культуру устной речи. Устная речь – важная область функционирования языка. Одна из самых распространенных форм общения – сленг. Сленг – это неформальный язык, используемый в разговорной речи. Сегодня сленг является повседневным активным элементом языка молодежи. Сленг настолько популярен, что мы сталкиваемся с ним в повседневной разговорной речи. Сленг проникает во все сферы общества. Поскольку молодежь является социально активным слоем общества, новые формы социальных отношений оказывают большое влияние на молодых людей. Их языковая компетентность и речевые привычки определяют направление развития языка и других социальных подсистем. Вот почему так важно изучать молодежный сленг. Молодые люди активно используют англицизмы в своей разговорной речи. Многие слова на английском языке активно используются на страницах молодежной прессы, а также в радио- и телепрограммах. Из-за стремительного роста компьютеризации заимствованные слова из английского языка довольно быстро входят в речь молодежи, потому что молодые люди – это группа, которая склонна быстро осваивать и воспринимать все новое, появившееся в их жизни. Наиболее активными пользователями сленга являются молодежь и пользователи компьютеров. Именно поэтому в работе рассматривается английский сленг в разговорной речи этих двух социальных групп.

Ключевые слова: сленг, молодежный сленг, компьютерный сленг, жаргон, социолект, разговорный язык, иностранные слова, ненормативная лексика, англицизмы.

Кіріспе

Тілдің қоршаған ортаның әсерінсіз дамуы мүмкін емес, сондықтан генетикалық таза қоспасыз тіл жоқ. Кез-келген заманауи тіл – туыстас және туыстас емес тілдер мен диалектілерден шыққан тілдік элементтердің қоспасы. Шет тілдерін үйренуде, ғылыми және көркем әдебиетті аударуда ғылыми-техникалық революцияның әсерінен жедел дамыған қоғамдық өмірді интернационалдандыруға деген әлеуметтік қажеттілік артады. Ақпарат ағынының өсуі тұрақты түрде жедел дамып, білім салаларында номинацияны қажет ететін жаңа ұғымдар пайда болады. Бүгінде тілдерді біріздендіру үрдісі қарқынды дамуда. Қазіргі қазақ тіліндегі шеттілдік компоненттердің негізгі функциясы – коммуникативтік қызмет. Олар синтагматикалық және парадигматикалық қатынастарға түседі.

Сөздің бір тілден екінші тілге ену себептері мен ауысуы үшін қажетті жағдайларды ажырата білу маңызды. Лингвистер арасында кірме сөздердің енуіне қажетті негізгі шарт қостілділік деген пікір кең тараған. Қостілділікті тек көрші екі халықтың аумақтық байланысының нәтижесі деп түсіну қате. Тілдердің географиялық алыстығы кірме сөздердің енуіне әсер етпейді. Бұған дәлел ретінде англицизмдердің қазақ тіліндегі қолданысын айтуға болады. Қазіргі уақытта кірме сөздердің қазақ тіліне қарқынды енуінің бір себебі көптілділікке байланысты деуге болады. Қазіргі қазақ тілінің даму сипатын кірме сөздердің мол енуінен де байқаймыз. Қазақстандағы ең кең тараған тіл – орыс тілі. Қазақ тіліне орыс тілімен қатар ағылшын тілінің де ықпалы зор. Бұған көптеген жағдайлар себеп болды. Олардың ең бастысы – Қазақстанның сыртқы саясаты. Қазақстанда ағылшын тілі – барлық жоғары оқу орындары мен мектептерде және мекемелерде міндетті түрде оқытылатын негізгі шет тілдерінің бірі. Сондай-ақ, қытай, түрік, неміс, жапон тілдері сияқты басқа да шет тілдерін үйрену белең алуда. Мұндай жағдайда жасанды көптілділіктің әлеуметтік-лингвистикалық шарттары қалыптасады. Қазақ тіліне шет тілі сөздері орыс тілі арқылы, яғни алдымен орыс тілінің заңдарына сәйкес ассимиляцияға ұшырап, бастапқы фонетикалық дыбысталуы өзгеріп енген.

Қазақ тілінде сленгтер кең тараған, қоғамда барлық салаларда қолданылады. Мысалы, жастардың, компьютер ойыншыларының сленгтерін айтуға болады. Сленгтерді ең белсенді қолданушылар – жастар, мектеп оқушылары мен студенттер. Олар қолданатын сленгтер «жастар сленгі» деп аталады. Жастардың ауызекі сөйлеу тіліне мұқият назар аударсақ, олар ағылшын сөздерін жиі қолданады. Шет тілдік сөздер – сленгті дамытудың ресурсы. Мемлекетте орын алған әлеуметтік-қоғамдық мәселелер тілдің дамуына, қалыптасқан лексикалық жүйеге әсер етеді. Яғни, әлеуметтік, қоғамдық-саяси, экономикалық салаларда, тілдік қатынастарда да жаргондар, нормативті емес лексика, кірме сөздер көптеп қолданылады.

Компьютерлік сленгтің қалыптасуына ағылшын тілінің әсері зор. Компьютерлік технологиялардың қарқынды дамуына байланысты компьютерлік сленгтің де даму қарқыны өте жоғары. Қоғамдағы тілдік қатынастардың жастарға әсері зор, себебі жастар – қоғамның әлеуметтік белсенді қабаты. Жастар социолекті – тілдің өзгергіш ішкі жүйесі, жас ұрпақтың зияткерлік даму деңгейінің, мүдделерінің, құндылықтарының, қажеттіліктерінің көрсеткіші. Жастардың ішінде, әсіресе, студенттердің сөйлеу тілі елдегі әлеуметтік-экономикалық, саяси өзгерістермен байланысты тіл жүйесінің өзгергіш қабаты.

Зерттеу әдістері мен материалдар

Зерттеу барысында лингвистикадағы негізгі принциптер мен зерттеу әдістері, яғни баяндау, жалпылау, жүйелеу әдістері қолданылды. Сондай-ақ, синхронды-диахрондық сипаттама және салыстырмалы талдау жүргізілді.

Алаш қайраткерлерінен тіл тазалығы жөнінде пікір айтқандар – А. Байтұрсынұлы, М. Жұмабаев, М. Дулатов, Ж. Аймауытов, Е. Омаров, Х. Досмұхамедов, Н. Төреқұлов, Қ. Кемеңгерұлы. Тіл экологиясының ортологиялық бағытының қалыптасуы мектептерге арнап жазылған алғашқы оқулықтар мен оқу құралдары, грамматикалық, орфоэпиялық және орфографиялық нормаларды меңгерту арқылы тілдік ортаны таза ұстаудың негізгі қағидалары А. Байтұрсынұлы, Қ. Жұбанов, І. Кеңесбаев, М. Балақаев, С. Аманжолов еңбектерінен бастау алады. М. Балақаев, Р. Сыздық, М. Серғалиевтер тіл мәдениетіне арналған зерттеу еңбектерін жазды. Қазақ тіл білімінің жеке бір бағыты ретінде тіл экологиясына қатысты жазылған еңбектерге Н. Уәли, Г. Смағұлова, Д. Әлкебаевалардың зерттеулері жатады. Бұл мәселе Қ. Дүсіпбаева, А. Әмірбековалардың еңбектерінде де қарастырылған.

Талдау мен нәтижелер

Тіл – адам қатынасының, ойлаудың, мәдениеттің құралы. Ана тілінің шұбарлануы ауызекі тілде ғана емес, жазба тілде де орын алған. Өз тарихына, дәстүріне, туған жеріне, туған тіліне құрметпен қарап, қадірлеген адам ғана мәдениетті. Адамдардың қоғамдағы сөйлеу ортасы тілі мен мәдениетінің жай-күйін көрсетеді.

А. Байтұрсынұлы сөз өнері ғылымының тіл қисыны, сөз талғау мәселелеріне тоқталып, сөз талғаудың 5 түрлі шартын көрсетеді. Олар: сөз дұрыстығы, тіл тазалығы, тіл анықтығы, тіл дәлдігі, тіл көрнектілігі. А. Байтұрсынұлы: «Сөз дұрыс айтылуы деп әр сөздің, әр сөйлемнің дұрыс күйінде жұмсалуды айтылады. Олай болу үшін керек:

1) Сөздердің тұлғасын, мағынасын өзгертетін түрлі жалғау, жұрнақ, жалғаулық сияқты нәрселерді біліп әрқайсысын өз орнына тұтыну.

2) Сөйлем ішіндегі сөзді дұрыс септеп, дұрыс көптеп, дұрыс ымыраластыру.

3) Сөйлемдерді бір-біріне дұрыс орайластырып, дұрыс құрмаластырып, дұрыс орналастыру». «Тіл тазалығы дейтініміз – ана тілдің сөзін басқа тілдің сөзімен шұбарламау. Басқа тілден сөз тұтыну қажет болса, жұртқа сіңісіп, құлақтарына үйір болған, мағынасы халыққа түсінікті сөздерді алу.

Орыстың жақсы жазушыларын алсақ, олар көбінесе түрлі сөздерден қашқан:

а) Ескірген сөздерге жоламаған.

б) Жаңадан шыққан сөздерден қашқан.

п) Өз тілінде бар сөздің орнына басқа жұрттан сөз алуудан қашқан.

т) Жергілікті сөздерге, яғни бір жерде айтылып, бір жерде айтылмайтын сөздерге жоламаған», – дейді [1, 255–256-бб.].

Ағылшын сөздерінің фонетикалық дыбысталуы орыс тіліндегі кез-келген шет тіліндегі сөздерді ассимиляциялауға тән ережелер бойынша игеріледі. Бірінші буындағы [o] дыбысы [a] болып айтылады (фонограф), сөз соңындағы ұяң дыбыстар қатанданып (смог, гид, дог), «е» әрпінің алдындағы дауыссыз дыбыстар жұмсарып (леди, фермер, трест, телефон, сервис), орыс тілінде жоқ шеттілдік дыбыстар фонетикалық жақын дыбыстарға өзгереді. Ағылшынша [dʒ] дыбыс тіркесі ассимиляция нәтижесінде фонетикалық және графикалық [дж] тіркесімімен алмасады (джаз, джин, джип). Ағылшын сөздері донор тілдің екпінін алады. Ассимиляция кезінде екпін алушының ерекшеліктеріне сәйкес өзгереді. Бастапқы екпінді сақтаған сөздерге ресивер, рекордер, резистор сөздері жатады. Екпінді өзгерткен англицизмдер: респондент, релевантты; сондай-ақ бұл қатарға Бодуэн-де-Куртенэнің

сөздігінде *репортёр*, *рекордсмань* ретінде берілген репортер, рекордсмен сөздері де жатады.

Ағылшын тілінен енген кірме сөздерді графикалық игеру екі кезеңнен тұрады: 1) латын емлесін кириллицамен беру; 2) жаңа лингвистикалық ортаға сәйкес емлені өзгерту. Біріншісі – әр түрлі жазу жүйелері бар тілдерге тән болса, екіншісі, яғни, лингвистикалық бірліктерді қабылдау – барлық тілдерге тән. Ағылшын тілінен енген кірме сөздердің формаларының өзгергіштігі олардың графикалық бейнесінен көрінеді: сканнер – сканер, леггинсы – леггенсы – легинсы – легенсы, киднеппинг – киднэппинг – киднепинг. Тіл үнемі өзгеріп отырады. Лексикалық деңгейде шеттілдік сөздер сөздік қордың ең көп өзгертін бөлігі. Ағылшын тіліндегі кірме сөздердің орыс тіліндегі орфографиялық ассимиляциялануына сөздер мен олардың аралық формаларын да мысалға келтіруге болады. Олар: воксал – вокзал, фашиональ – фешенебль, факторея – фактория, сандвич – сэндвич, римейк – ремейк, трам – трамвэ – трамвай.

Л. Йохансон: «Кодтық көшіру моделін» (Code-Copying Model) жасады. «Кодтық көшіру моделі» ($L1 \geq L2$), қабылдау ($L2 \geq L1$) деңгейін материалдық, семантикалық, комбинациялық, жиілік (кірме сөздің лексикалық параметріне сәйкес) және жартылай («морфосинтаксистік кірме», «семантикалық кірме») », – деп қарастырды [2, 325–337-бб.].

Ассимиляция мәселесі – бір тілдегі ақпаратты екінші тілге беру, яғни аударма трансформацияларымен тығыз байланысты. Аудармада транскрипция мен транслитерацияның маңызы зор. Біріншісі – түпнұсқа сөздерінің дыбысталуын, екіншісі – графикалық форманың берілуін білдіреді. Ағылшын сөздері өзге тілге транслитерациямен қабылдау кезеңінен транскрипцияға өтеді. Мысалы, Шакеспеаре (Шакспире) және Невтон деген есімдер транслитерацияланған формадан транскрипцияланып, Шекспир және Ньютон деп қолданылады. Морфологиялық ассимиляцияға ағылшын тіліндегі слипс (slips), бимс (beams), рельс (rails) сияқты сөздердегі көпше форманың сөз құрамына сіңісіп кетуін мысалға келтіруге болады. Бұл сөздер донор тілден көпше формада алынғанына қарамастан, көптік жалғауларын қабылдайды. Мысал ретінде мына сөздерді келтіруге болады: джинсы (jeans), бутсы (boots), сникерс (snickers), фолдерс (folders), памперс (pumpers), бакс (bucks).

Ағылшын тілі – әлемдегі ең кең тараған тіл. Қазақ тілі күн сайын жаңа сөздермен толығуда. Бұған жаһандану, техникалық, халықаралық және мәдени байланыстар, интернеттің дамуы сияқты әр түрлі факторлар әсер етеді. Тілдік байланыстар – тілдегі белгілі бір инновациялардың қалыптасуына әсер ететін экстралингвистикалық сипаттағы маңызды факторлардың бірі. Диахрондық процесте барлық дерлік тілдер көрші тілдердің ықпалына ұшырап, әр түрлі мемлекеттер мен халықтар арасындағы әлеуметтік және тілдік байланыстарды кеңейтеді. Басқа тілдерден сөз алу – кез-келген дамыған тілге тән табиғи және заңды құбылыс. Тілдің тарихи даму барысында басқа тілдердің әсері болды. Мысалы лингвистикалық және экстралингвистикалық факторларға тоқталайық. Э.Ф. Володарская лингвистикалық және экстралингвистикалық факторларды төмендегідей топтастырған:

«Лингвистикалық факторлар:

1. Ана тілінде жаңа нәрсені немесе ұғымды білдіретін балама сөздің болмауы;
2. Кірме сөзді қолдану тенденциясы;
3. Кірме сөз қабылдаған тілде полисемия мен омонимияға қатысты лексикалық бірліктердің артуы;
4. Тиісті мәнді нақтылау қажеттілігі, оның кейбір семантикалық реңктерін әр түрлі сөздермен беру.

Экстралингвистикалық факторлар:

1. Бір халықтың екінші бір халыққа мәдени ықпалы;
2. Әр түрлі тілдердегі елдердің ауызша немесе жазбаша байланыстарының болуы;
3. Белгілі бір тілдің мүдделерін арттыру;

4. Бастапқы тілдің беделді болуы;
5. Белгілі бір әлеуметтік топтардың шет елдің мәдениетіне қызығушылығы;
6. Жаңа сөз қабылдайтын әлеуметтік топтарға қойылатын тіл мәдениетінің шарттары» [3, 15-б.].

Шетелдік стилистикалық синонимдерде экспрессивтілік тенденция басым. Жастардың сөйлеу тілінде «англицизмдер» деп аталатын шеттілдік компоненттердің өсуі айқын байқалады. Д.Н. Ушаков сленгті: «варваризмнің бір түрі», «ағылшын тілінің үлгісінде жасалған тілдік өрнек, сөйлеу айналымы», – дейді [4, 34-б.]. Ғылымда англицизмдерге екі түрлі анықтама беріледі. Олар: кең мағынадағы және тар мағынадағы англицизмдер. Кең мағынадағы англицизмдерге В.М. Аристованың берген анықтамасында: «англицизм – лингвистикалық ұғым, сондықтан тілдік диапазонның ұлттық, этникалық ерекшеліктері емес, тілдің өзі қарастырылады. Осы негізде англицизмдер тобына американдық, австралиялық, үнділік және басқа да ағылшын тіліндегі сөздер кіреді», – десе [5, 13-б.], тар мағынадағы анықтамада А.И. Мельникова: «англицизм – тек ағылшын лексикасының сөздері», – дейді [6, 96-б.]. В.М. Аристова семантикалық англицизм деп ағылшын тілінің мағынасын санайтынын айта келе, «сөзжасамдық немесе грамматикалық аффикс, сөздер, қысқартулар, фразеологизмдер, фразалар, сөйлемдер, калька және жартылай кальканы» жатқызады [7, 14-б.]. А.И. Дьяков: «Англицизм – белгілі бір трансформациядан, яғни ағылшын тілінен өзге тілге өткен ағылшын сөзі немесе сөз тіркесі. Ағылшын тілінен енген сөздердің көп бөлігі – зат есімдер. Сонымен қатар сын есімдер мен етістіктер де бар. Етістік англицизмдердің көпшілігі компьютер саласында немесе кәсіби жаргондарда қолданылады. Сын есімдер көбінесе жастар жаргонында байқалады», – дейді [8, 30-б.]. А.И. Дьяков В.М. Аристованың анықтамасына сүйене отырып, англицизмдерге төмендегілерді жатқызады:

- «1) ағылшын тіліндегі мағынасы бойынша енген сөздер (кикбоксинг, виндерсерфинг, рейтинг және т.б.);
- 2) жалпы есімдерге айналған жалқы есімдер (деррик, стронций және т.б.);
- 3) ағылшын тілінде басқа тілдің элементтерінен жасалған сөздер (терминатор, видеоплеер), ағылшын тілінде еркін жасалған сөздер (тефаль, кодак);
- 4) ағылшын тілінде қысқартуларға ұшыраған сөздер (джип, БОНИ (Bank of New York))» [9, 19-б.].

Англицизмдерге шығу тегі ағылшын сөзі емес сөздер де жатады, оларға ағылшын тіліндегі лексика-семантикалық дериват жатады. Мысалы, латын тілінен шыққан «ангел» сөзі *періште* деп аударылады, «модель» сөзі «сән үйінің бет-бейнесі» мағынасында енген. Латын тілінен енген неміс сөзі «метал» ағылшын тілі арқылы ену барысында *рок-музыканың бір ағымы* деген мағынаны білдіреді. Француз тілінен енген «портфель» сөзінің негізгі мағынасы «қағаз, дәптер, кітап, оқулық сияқты қағаздан жасалған заттарды тасымалдауға арналған тікбұрышты формадағы сөмке» болса, англицизм ретінде «бағалы қағаздар жиынтығы» мағынасын білдіреді. Реципиент тілге англицизмдер транскрипция, транслитерация, калька, трансплантация, аралас графикалық модель типтері арқылы ауысады.

Транскрипцияланған англицизмдерге сөздің дыбысын шартты түрде беру, яғни оның фонемалық құрамының берілуі жатады. Транслитерацияланған англицизмдердің транскрипциядан айырмашылығы – транслитерация бір тілдің белгілерін басқа тілдің белгілер жүйесіне аудару операциясы. Транслитерация сөздің фонетикалық ерекшеліктерін ескермей, графикалық формасын береді: *майл (mail), кракер (cracker), энкей (any key)*. Кейде екі тәсіл де қолданылады. Мысалы, *ladder* – «*ладдер*» ағылшын тілінен аударғанда «баспалдақ», «*лэддер*» компьютерлік ойындарда «Топ-50 кейіпкер тізімі»; *mobile* – «мобил» – «мүсін», «мобайл» – «жарнамадағы жылжымалы экспонат». Калькаланған англицизмдерге

калькалау кезінде шеттілдік бірліктің мәні қабылданады. «Тышқан» сөзі курсорды басқаруға арналған манипуляторды білдіретін «mouse» сөзінің ағылшынша метафоралық мағынасын калькалау арқылы қазақ тілінде жаңа мағынаға ие болған.

Трансплантацияланған (кірме сөздердің ену тәсілі) англицизмдерде трансплантаттар үлкен прагматикалық әлеуетке ие. Олар: мазмұны, дыбысталуы (сәнді), ақпараттық (басқа мәдениетпен танысу), сипаттау (әлеуметтік жағдайды және кәсіби деңгейді сипаттайды), бағалау және өзін-өзі бағалау, эмоционалды-экспрессивті, цензуралық (эвфемикалық) және тіпті репрессивті (әңгімелесуші адамды қорлау арқылы өзінің артықшылығын көрсету мақсатында). Тілде ағылшын транспланттарының функционалды таралуын да атап өту жөн. Сөздердің ішкі формалары ескерілмей, тек номинативті функция аясында қалады: «Milky way» (Сүт жолы), «Carefree» (бейқам), Dove (көгершін), Tide (теңіз толқыны). Трансплантаттар музыка мен спорттық би бағыттарының атауларында («Power moving», «Footwork», «Pop-looking», «Freestyle», «electric»); бұқаралық ақпарат атауларында да («MTV», «Vogue», «Yes!») кездеседі. Аралас әдіске ағылшын сөзінің бір компоненті транслитерацияланған немесе транскрипцияланған, ал екіншісі калькаланған сөздер жатады: VIP-тұлға – VIP-person, CD-плеер – CD-player, 3D-видео – 3D-video.

Жастар тіліндегі англицизмдер төмендегідей тақырыптық топтарға бөлінеді:

1. Жастар кеші. Бұл топтағы негізгі сөз *сейшн* (ағылш. session – сауық кеш), *флэтте* (ағылш. flat – пәтер), яғни жеке пәтерде *паренттер* (ағылш. parents – ата-ана) үйде болмаған кезде болатын сауық кеш. Бұл сөз «жалпы көңіл көтеру» мағынасында қолданылып, семантикасы кеңейген. «Металлург» Мәдениет үйінде *рок-сейшн* (хабарландырудан алынды). Соңғы кездері *пати* (ағылш. party – сауық-кеш) сөзі жиі қолданылады. Интернеттегі «Rambler» іздеу жүйесінен осы сөзді қамтитын 200-ден астам құжаттар кездеседі. Музыкалық кештер: «Гараж пати», «Пресс-пати»; басқосулар: «Партизан-пати», «Хирург-пати», «Подиум-пати», «Неандертал-пати».

Жастар арасындағы танымал *найт-клубтарда* (түнгі клубтар) ағылшын тілінде айтылатын және жазылатын әр түрлі бағыттағы музыка ойнайды: new age, house, techno-rop және т.б. Бұл атаулардың «ішкі формасы» көптеген жастарға беймәлім болып қала береді. Мысалы, музыкадағы *рейв* бағыты ағылшын тілінен аударғанда «сандырақтау, байланыссыз сөйлеу» дегенді білдіреді, бірақ бұл англицизмді қолданатын жастардың көпшілігі бұл туралы білмеуі мүмкін.

2. Тұлға атаулары. Жастар сленгінде *нипл* англицизмі ұжымдық атау ретінде қолданылады. Синонимдес *бэйби*, *бебс*, *бэбик* (ағылшынша baby – сәби) сөздері де жастар жаргонында пайдаланылады. Көптеген англицизмдер, оның ішінде композиттер (*бой*, *гай*, *герл*, *мэн*, *вумэн*, *бойфренд*, *бой-гел* (ер адам тәрізді қыз) *герлфренд*) сияқты англицизмдер мен олардың туындыларының негізгі функцияларының бірі – алмастыру, яғни төл сөздерді ағылшын-американдық баламалармен алмастыру. Мысалы, *көлік жүргізушісі* – *драйвер* немесе *чиф*, *бастық* – *босс*, *саяхатшы* – *хичхайкер*. Жастардың сөйлеу тілінде *нашақор* сөзінің баламасының пайда болуын түсіндіру қиын. Тілде *нашақор* сөзі бар болғандықтан, *драгдилердің* пайда болуы стандартты болмауынан және бұл сөздің фонетикалық ерекшелігінің салдарынан болуы мүмкін. Сленгтер белгілі сөздерді кодтау функциясымен сипатталады. Бұл топтың көптеген сөздері қоғамда кәсібі мен өмір салтында бұрын болмаған адамдарды атайды: *пейджерист* (бұрынғыдан гөрі сыйлы көрінгісі келетін адам), *хайлафист* (жоғары қоғамнан шыққан адам), *татумейкер* (тату жасайтын адам), *яппи*, *йяппи*, *юппи* (манса жасайтын жігіт).

Англицизмдер бейресми топтардың мүшелерін номинациялауға да қатысады: *байкерлер*, *панктар*, *хардовиктер*, *стрейтэйджерлер* (салауатты өмір салтын жақтаушылар), *рейверлер*, *рейперлер*, *скинхедтер* (бастары тақырбас жастар субмәдениетінің өкілдері), *драгдилер* (есірткі таратушы). Жастар сленгтеріндегі құбылыстар мен тұлғалардың

жағымсыз сипаттамалық атауларының көптігі назар аудартады. Ағылшынның ессіз мағынасындағы *crazy* сөзі екі түрлі мағынады қолданылады. Бірінші мағынасы – ессіз күйдегі адамды білдірсе, екінші мағынасында метонимикалық ауысу байқалады. Мысалы, Мен *крейзиде* (психикалық аурухана) екі ай болдым. Екі мағынасында да сын есім зат есімге айналған. Конверсия контексте де кездеседі. Мысалы, Сенде тағы да *креза* (ессіздік) басталды.

3. Адамның дене мүшелері. Бұл топтағы англицизмдер төл сөздерді алмастырады, тілімізге кірме сөз ретінде еніп, ана тілінде жоқ түсініктерге атау беріледі. Бұл топқа *айз* (көз), *фейс* (бет-әлпет), *хайр* (шаш), *эйсайд* (кеуде, іш) жаңа сөз тіркестерінің пайда болуына негіз болған. Бұл сөздер бүгінде танымал композиттердің құрамдас бөлігіне кіреді: *фейс-контроль*, *интерфейс* (компьютердегі байланыс ережелері). Жастар жаргонында *хайр* (шаш) англицизмі өнімді пайдаланылады. Көптеген өрімдерден тұратын шаш үлгісі *дрэд* англицизмімен аталады.

4. Киім мен жеке заттардың атауы. Бұл топтағы негізгі сөз – *клезес* англицизмі (киім). *Фэшин* (сән), *фрик* (*freak* – ұсқынсыз), *тренч-коут* (траншея пальто) сөздері жатады. *Фрик* сөзі атрибутивті компонент ретінде қолданылады: *фрик стилі*, *фрик шеруі* (экстравагантты). *Хиппи* сөзі де қолданыла береді: *трузерлер* (*шалбар*), *сливзалар* (*жеңдер*), *баттондар* (*түймелер*), *покеттер* (*қалталар*), *лейблдер* (*жапсырма*, *этикетка*), *зипер* (*ілгек*). Аяқ киім *хакинг* деп аталады, кроссовкалар *сникерс* немесе *Адидас* деп аталады (метафоралық және метонимикалық ауысу). Тұрмыстық заттар тобына *чик-файер* (*оттық/сіріңке*), *спектр* (*көзілдірік*), *воч*, *вотч*, *таймс* (*сағат*) сөздері жатады. Ағылшын тілін білетін жастар «*Made in Japan*», «*Made in Canada*», «*Made in China*» деген белгілерді «мадэ ин джапан», «мадэ ин Канада», «мадэ ин чина» деп фонетикалық дыбысталуын өзгертіп айтады. Бұл әзіл-оспақ ретінде немесе сатып алған заттың сапасына немқұрайлы қарайтынын көрсету үшін қолданылады. «Мада ин Канада» фразасының құрамдас бөліктері рифмаға байланысты әзіл-оспақ мақсатында да қолданылады.

5. Ақша және ақша қатынастары. Бұл топқа *мани*, *грин*, *бакс*, *голд*, *прайс* сияқты идеографиялық синонимдер жатады. *Мани*, *грин*, *бакс* сөздерінің қолдану жиілігі жоғары. Жарнамаларда *прайс-тізім* немесе *прайс-парақ* деп аталатын бағалар тізімі пайда болғалы *прайс* сөзі өз семантикасын жоғалтты. Жастар сленгінде күнделікті тұрмыстық заттардың атауларын англицизмдермен алмастыру жиі орын алады: *найф* (*пышақ*), *бук* (*кітап*), *ботл* (*бөтелке*), *гласс* (*стақан*). Жастар сленгтеріндегі англицизмдер номинативті, байланыс орнататын, эвфемикалық, цензуралық функцияларды орындайды. Негізгі функциялары – ауыстыру, экспрессивті және әлеуметтік таңбалау.

Жастар ауызекі сөйлеуде англицизмдерді жиі пайдаланады. Қысқа мерзімде қазақ жастары көптеген англицизмдерді игерді. Әрбір жаңа буынмен сленгтер қызметі өзгереді, яғни англицизмдерді қолдануға әсер етеді. Жастар сленгі сол тілде сөйлеуші жастардың тілдік тәжірибесінен белгісіз сөздерді және формасы бойынша түсініксіз сөздерді қамтиды. Бұл адамның жас ерекшелігіне сай топтық байланысты көрсетеді және ересектердің кейбір құндылықтарына қарсы көзқарастарын да білдіреді. Пайдалану мерзімі қысқа болғандықтан және топты шектеулерге байланысты жастар тіліндегі сленгтер тілдің перифериясында болады. Жастар тіліндегі ағылшын сленгтерінің қайнар көзіне хиппилердің, музыканттардың, нашақорлардың, компьютерлік сленгтер мен компьютерлік ойындар тілінің лексикалық қабаттарын атауға болады. Нашақорлардың жаргон лексикасы жастар сленгінің ең аз тобын құрайды: *драга*, *драгстер* (*аптека*), сонымен қатар есірткі атаулары, мысалы, *экстази*, *эл-эс-ди*, *салют* (*solution* – *ерімінді*). Ағылшын тіліндегі поп және рок музыкаларының жастар тіліне англицизмдердің енуіне ықпалы зор.

Бастауыш және орта сынып оқушылары англицизмдерді теледидар мен компьютерлік ойындар арқылы меңгереді. Шетелдік фильм кейіпкерлерінің есімдері жиі қолданылады:

Спайдермэн, Бэтмэн, Сейлормун, Такседо Маск, Робокон, Терминатор. Балалар бұндай атаулардың мағынасына көп мән бере бермейді. Мысалы, *өрмекші адам, жарғанат адам, матроскадағы ай, фрактағы маска, робот-полицей, жауынгер.* Бұл атаулар фантастикалық әсер тудыру үшін қолданылады, англицизмнің сиқырлы және экзотикалық функциялары артады. Англицизмнің эмоционалды-экспрессивтілігі контексте байқалады. Мысалы, *Бэтмендікінде* кездесеміз, барлық байкерлер сағат 7-де жиналады. Компьютерлік ойындарға қызығушылық танытатын балалар көп күш жұмсамай-ақ әрбір бетінде 7 немесе одан да көп ағылшын сөздерін оқи алады.

Мектеп оқушыларының сөйлеу тіліне англицизмдердің енуінің басты көздерінің бірі – ағылшын тілі сабағы. Оқушылар ағылшын сөздерін адам атаулары ретінде пайдаланады: *тичер, мазэр, фазэр, парентс, фрэнд, мэн;* мекеме атаулары: *шоп, скул, джем;* сондай-ақ тұтыну өнімдері: *снэктер, чуингам, баблгам, чокопай.* Ағылшын тіліндегі балағат сөздер мектеп оқушыларының сөйлеуінде жиі кездеседі: *shit, bastard, fuck off, mother fucker.* Бұл сөздерді теледидардан көп естиді, бұл англицизмнің цензуралық функциясын көрсетеді. Ағылшынша балағат сөздер «мәдениеттірек» болып көрінеді, оны айналасындағы ересектер түсінбейді. Жастар үшін өз тілінде баламасы бола тұра, ағылшын фразаларын сөз арасында қолдану сәнді көрінеді. Сондықтан ағылшын сөздері мен сөз тіркестері айтылған сөзден хабардар емес адамнан айтылар ойын жасыру функциясын орындайды. Мысалы, *«Бұл математика – нис оф шит!».* Оқушылардың сөйлеу тілінде сөйлеушінің эмоционалды қатынасын білдіретін көптеген шылау, демеуліктер кездеседі: лепті үн *«wow»*, өзіне тән ым-ишараты бар *«yes»* шылауы. Сонымен қатар қарым-қатынастың стандартты формалары алынады. Мысалы, *ол райт, бай-бай, биг дил, уери уел, окей, унс, хай, сорри, гудбай.* Аталған англицизмдердің барлығы дерлік тілге құрылымын өзгертіпестен енген. Олар фатикалық қарым-қатынас, байланыс орнатушы функциясын атқарады.

А.И. Дьяков: «Студенттер сленгі оқу орнының ерекшелігімен байланысты. Шет тілдер факультетінің студенттері университеттің басқа студенттеріне қарағанда англицизмдерді көбірек қолданады. Соңғы уақытта *белгі* сөзінің орына *грейд* сөзі жиірек естіледі. Жастар сленгі жаңа англицизмдердің үнемі пайда болуымен, кейбіреулерінің қолданыстан шығып қалуымен және бұрынғы атаулардың лексиконы жоғалуымен сипатталғанымен, бұл лексикалық қабаттың көп бөлігі салыстырмалы түрде ұзақ уақыт бойы өзгеріссіз қалады», – дейді [9, 161-165-бб.]. Э.Ф. Володарская: «Қазіргі кірме сөздерге тән ерекшелікке компьютерлік техникамен, бизнеспен, экономикамен және басқарумен байланысты семантикалық топтардың англицизмдерінің бірінші орынға шығуы жатады. Бұған дейін ғылыми-техникалық лексиканы қамтитын семантикалық топ көш бастайтын», – дейді [10, 102-б.]. Жастар – жаңа нәрселерді тез игеруге және қабылдауға дайын топ. Ағылшын тілінен енген кірме сөздердің жастардың сөйлеу тіліне тез енуінің бір себебі – компьютерлендірудің қарқынды өсуі. Компьютерлік жаргонның кәсіби терминологиясы қалыптасқан. Лексикалық бірліктер ирониялық, кейде дөрекі реңктерге ие болады. Жастардың англицизмдерді қолдануының негізгі себептерінің біріне жаңа нәрселерді атау қажеттілігі жатады. Жастар құрдастарының арасында ерекшеленуге, яғни «басқалар сияқты болмауына мүмкіндік беретін жаңа лексикалық сөз тіркестерін қолданады. Е.В. Любичкая компьютерлік лексикадағы сленгтерді мынадай топтарға бөліп қарастырған: «компьютер мамандары мен компьютер қолданушылары», «компьютермен жұмыс», «компьютердің құрамдас бөліктері», «бағдарламалық өнімдердің, командалардың, файлдардың атауы», «компьютерлік қылмыстар», «интернет және интернет байланысы». Компьютерлік сленгтер негізінен фонетикалық және грамматикалық өзгерістерден өткен. Аффикациямен, біріктірумен және қысқартумен қатар компьютер саласындағы сөздерді қалыптастырудың ең тиімді әдістерінің бірі – метафоралық тасымал және тілдік ойын» [11, 16-б.].

Компьютер қолданушыларының тіліндегі ағылшын тілінен енген англицизмдерге есептеу техникасына, информатикаға, интернетке қатысты сөздер жатады. Компьютерлік сленгте жаңа сөздердің пайда болуы компьютерлік технологияның жылдам дамуымен байланысты. Компьютерлік техниканың дамуы туралы ақпараттарға қарасақ, технологиялық революция орын алып жатқан әрбір жаңа құбылыс ауызша атауды керек етеді. Компьютерлік технологиялар АҚШ-та пайда болды, сондықтан заттар мен құбылыстардың көпшілігінің атауы, әрине, ағылшын тілінде жасалған. Бұлардың қазақ тілінде баламалары болмағандықтан қолданушылар түпнұсқа атауларын қолданады. Қазақ тілінде стандартталған терминологияның болмауы, жаңа терминдердің көптеп енуі компьютерлік сленгтің пайда болу тенденциясын тудырды. Компьютерлік технологиялар АҚШ-та пайда болғандықтан заттар мен құбылыстардың көпшілігінің атауы – англицизмдер. Компьютерлік сленгтер қабатының ішіндегі англицизмдер – трансплантаттар немесе англицизмдер, аралас трансплантаттар: *CD, IP-сплайсинг, IP-телефония*.

А.И. Дьяков қысқартулардың едәуір бөлігінің баламалары жоқ, олардың түпнұсқа графикасы сақталады дейді: «ARP, HTML, MD-2, MIME, MAC, NPC, NTP, OFDM, TP4, RAM, DRAM, PCI, TCP. Бұл топта қолдану жиілігі төмен сөздер де көп: *zip-драйв, трейсрут*. Көпшілікке белгілі сөздер: *дисплей, сервер, браузер*; жиі пайдаланатылатын, бірақ көпшілігіне белгілі емес англицизмдер, мысалы, хай-энд және периферия, яғни сленгтер мен синлекстер. Бұл сөздердің кейбірі тұрақты графикалық жазылуы жоқ (*Excel, Иксель, Эксель, Эксел*), бұл компьютерлік бағдарламалар кең таралған және халықтың көпшілігіне таныс» [8, 192–193-бб.].

Компьютерлік сленг – сөйлеу мәнерінің сәнділігі мен тілдік ойын ережелерін талап ететін әлеуметтік субмәдениеттің бөлігі. Компьютерлік сленгте кәдімгі сленгке қарағанда ауызша формадан гөрі жазбаша форма басымырақ. Бұл оның басты айырмашылығы және сленгті тұрақты етеді. Сонымен қатар бұл сленгті қолданушылар лексиканы кодтауға тырысады. Кодтаудың және жазбаша форманың болуы сленгтің бұл түрін тілдік функциялардың саны бойынша әдеби тілмен салыстыруға мүмкіндік береді. Я.А. Мазур компьютерлік сленгтің ерекшелігін былайша көрсетеді: «Компьютерлік сленгтің тағы бір маңызды ерекшелігіне лексикалық бірліктерінің көп функционалдылығы жатады. Компьютерлік сленгтер тек сленг қызметінде ғана емес, кәсіби сөз ретінде де қызмет етеді, кейбірі неологизмдер ретінде қабылданады, себебі әдеби тілде кейбір ұғымдардың синонимдері жоқ. Интернет желісі әлемде әлеуметтік және кәсіби ортақтасқан адамдардың корпоративтік қауымдастығын құрайды. Компьютерлік сленгтің бұл ерекшелігі оны жалпы әдеби тілге жақындатады. Компьютерлік сленг компьютерді кәсіби түрде пайдаланатын адамдар мен күнделікті өмірдегі компьютер пайдаланушыларының қарым-қатынасын орнату үшін қызмет етеді» [12, 26-б.].

Компьютер қолданушыларының тіліндегі англицизмдерді бірнеше топқа бөліп қарастыруға болады. Олар:

1. Компьютер, оның бөліктері мен құрылғыларының атауы: браузер, компьютер, веб-камера, процессор, дисплей, монитор, т.б.

Компьютер мамандарына белгілі англицизмдер: транспьютер, айпод, мультискан, аватор, бетакам, дескриптор, винчестер, десктоп, компандер, непот-фильтр, лэптоп, стример, айпэд, хост-компьютер және т.б.

Компьютерлік сленгтегі англицизмдер: мазерборд, аникей, дивайс, пи-си, систрей, тулза, фокс, ревайтер, яга, векбон, т.б.

Пернетақта түймелерінің сленг атаулары: слэш, шифт, эскейп, энтер.

2. Процессор маркаларының атаулары: Пентиум, Ява, Харпертаун, Макинтош, Семпрон, Целерон, Атлон, т.б.

3. Ақпаратты сақтау құралдары мен олардың форматтарының атаулары: зип-диск, пул, подкаст, аттач, снippet, докфайл, плейлист, файл, кэш, оверлей, спул-файл, флоппи-диск, стек.

4. Ақпарат алу құралдарының атауы: блог, аккаунт, куки, гейт, википедия, нод-лист, деспулер, смарт-тег, спам, хостфлуд, флэйм, эхомейл, фидбэк, интерфейс, логин, нодлист, субдомен, онлайн, роутинг, оффлайн, трафик, гиперлинк, ведблог, баннер, букмарк, пиринг, скринсейвер, смартпойнтер, смарт-тег және т.б.

Композит англицизмдер: IP-мекен-жай, IP-телефония, IP-дейтаграмма.

Сленг сөздер: ньюс, оджакс, фрама, френд-спам, пассворд, пикча, джейпег, аутпут, валлпейпер, дейта бээйз, юзер-гад, лузерлист, эксепшн, пага, дорвей, сорс, т.б.

5. Баннер түрлерінің атауы: Флеш-баннер, Фулскрин (Fullscreen), Нет-видео (NetVideo), Топлайн (Topline), Флэш Постер (Flash Poster), Фронтлайн (Frontline), Скринглайд(Screenglide), Флайскрин(Flyscreen).

6. Компьютерлік операциялық жүйелердің атауы: Виндоус (Уиндоуз), линкатор, Ай-Эс-Пи (Internet Service Provider), файл-сервер, телемәтін, файлдық жүйе, факс-сервер, онлайн-кеңсе, мультимедиа-сервер, нетворк, репликатор, линукс, ДиЭнЭс (Domain Name System), ЛАН (Local Area Network), сервер, айсиқыю (ISQ – ағылшын тілінде «I seek you» – «Мен сені іздеймін») фразасымен үндес).

Сленгтік атаулар: Дырдоc (Dyrdos), PAP (Password Authentication Protocol), Масадос (MS-DOS – MicroSoft Disk Operating System), Мультитаск, Дурдос (Dupdos), МСДОС (Mid Continent Digital Oilfield Conference), Уних (UNIX).

7. Программалау тілінің атаулары: Бейсик, Фортран, Лого, Паскаль, Пос-тскрипт, Си, Турбопаскаль, Кобол, Ада, Делфи, Автокад, Джава, Ява-скрипт, Ал-гол, Джаваскрипт, ПЕРЛ (PERL – Practical Extraction and Report Language).

8. Процестер мен операциялардың атаулары: колокейшн, мультикаст, копирайтинг, процессинг, рефакторинг, сниффинг, фи-шинг, скроллинг, апгрейд, даунгрейд, квест, деспулинг, блоггинг, апдейт, спамдексинг, эгосерфинг, компоузинг, баннерэкскендж, троллинг, груминг, сниффинг, флейм, эго-серфинг, киберсквоттинг, деспулинг.

Сленг сөздер: бибиэсинг, изья, мессага, сетуп, таск, варнинг, аборт, интерапт, дисконнект, автосейв, уарнинг, кликкомент, ретрай, фикс және т.б.

9. Жүйелік бағдарламалар атаулары: Ворд, Майкрософт Аутлук, Эксель, Аутлук, Пэйнтбраш, Интернет эксплорер, Виндоус командер, т.б.

Сленг сөздер: Федора (Fedora), Кряк (ағылш. «crack» – жарықшақ), Нортон-гад (Norton Ghost), Чекист (CheckistSpy), Дос Нафигатор (Dos Navigator), Айс (ICE – Image Composite Editor), Гудзон (Goodzone), Офис (Office), Аддон (ағылш. «Add-on, addon» – қосымша, Ебсон (Epson), Сквиш (Squish), варез (ағылшынша. «warez – «wares» сөзінің сленг нұсқасы, «software» (бағдарламалық қамтамасыз ету) сөзінен қысқарған), Вакса (VAX – Virtual Address eXtension), дема (демонстрациялық бағдарлама).

10. Код атаулары: бизнес-логика, шелл-код, байт-код, хеш-код, чит-код.

11. Өлшем бірліктері мен шамаларының атаулары: бод, гигабайт, бит, байт, дзетабайт, килобит, дампад ранк, мультипликатор, мегабайт, наносекунда, мегабит, метабит, октет, эбайт, операнд, пиксел, фрейм, забайт, терабайт, сикстибайт, пойнт, терабайт, функтор, экзабайт, септибайт, бод, петабайт.

Сленг сөздер: фэпээс (FPS – «Frames per second» – секундына 1 кадр), цепеес (CPS – «Chars Per Second» – секундына 1 байт).

12. Желілер мен іздеу серверлерінің атауы: Гугл, Инет, Телнет, Фарнет, Фрэндфид, Эзернет, Яндекс, ВАЙС, Фейсбук, Твиттер, Рунет, Юзнет, супернет, Рамблер, нэт, Ликос, Кибер, Интернет, Яху, Интранет, Розеттанет, Твиттер, Фрэндфид, Майс-пейс, Фринет.

13. Вирустар атауы: Паразит, Ворм, мутант, репликатор, Стелс, макровирус және т.б.

14. Сайттар мен оның элементтерінің атауы: сайт, фотохостинг, хакерлік сайт, стеллит, контент-сайт, веб-ворд, футер, подкаст-терминал, реферер, вебсайт.

15. Компания, фирма, ұйымдардың атауы: Майкрософт, Эпл компьютер, АйДи, Автодеск, АйБиЭм, дотком, КОДАСИЛ, Нетскейп, Адаптек, Интел.

Сленг сөздер: Биг-Блю (ағылшынша «Big Blue» – көк гигант – IBM фирмасының лақап аты), Хулит Паккард (HP – Hewlett-Packard).

16. Қысқартылған тұрақты фразалар – интернет сленгтер: ПЛЗ (please – өтінемін), АСАП (ASAP – As Soon As Possible – мүмкіндігінше тез), АТМ (ATM – At The Moment – дәл қазір), НП (No problem – «Оқасы жоқ»), ЛОЛ (LOL – Laughing Out Loud – қатты күлу), ОМГ (OMG – Oh my God – Құдайым-ау), МБ (MB – May be – мүмкін), ПМ (PM – Private Message – жеке хат), РИЛ (really – шынымен), РОФЛ (Rolling On the Floor Laughing – қатты күлу), ИМХО (IMHO – In My Humble Opinion – менің қарапайым пікірім бойынша), ЛУЛЗ (lulz – LOL қысқартуының нұсқасы), БРБ (BRB – Be Right Back – «Қазір боламын»).

Англицизмдер дүниежүзінде көптеген тілдерде қолданылады. А.Ф. Селви түрік тіліне ағылшын тілінің әсерін зерттей келе, шет тілінің ықпалын жіктеп көрсетеді. Олар: «1) шеттілдік кірме сөздер; 2) шеттілдік жұрнақтар; 3) шет тілінде жазылатын сөздер; 4) шеттілдік символдар; 5) шеттілдік жазулар; 6) шет тіліндегі дүкен атаулары; 7) шетел сөздерін түрік тіліне сөзбе-сөз аудару» [13, 185-б.].

Англицизмдерге арналған зерттеу жұмыстарында басқа тілден сөз алуудың екі түрін көрсетеді. Олар: тілдік байланыстардың болуы, яғни костілділік және қоғамның шетелдік сөздерді қабылдауға деген дайындығы. Жоғары білімі бар адамдар (негізінен жас және орта жастағы адамдар) англицизмдердің тілге енуін табиғи құбылыс деп қабылдайды. Олар экономика, бизнес және қызмет саласындағы ағылшын терминдерін білу қажет деп санайды. Англицизмдер ана тілінің сөздік қорын байытпайды, оның дамуына қауіп төндіреді. Ерлер мен әйелдер арасында англицизмдерді қолдануға келетін болсақ, әйелдер косметика, сән, саяхат саласындағы англицизмдерді, ер адамдар дәстүрлі технология, әскери іс және спорт саласындағы англицизмдерді көп қолданады.

Ғылым мен техника, өндіріс, өнеркәсіп сынды түрлі салалардың дамуына байланысты әлем тілдері жаңа сөздермен байиды. Түрлі тілдер арасындағы экономикалық, саяси байланыстар нәтижесі тілдер арасында сөз алмасу, кірме сөздерді қабылдау арқылы жаңа сөз тудыру мәселесін жеделдетті. Өзге тілден сөз алуға-қабылдауға, алмасуға байланысты дүниедегі тілдер донор тілдерге және реципиент тілдерге бөлінеді. Б.Қ. Момынова қазақ тілін реципиент тіл деп көрсетеді: «Тіл атаулы донор және қабылдаушы тілдерге бөлінеді. Донор тілдердің бәрі дерлік экспансиялық тілдер, яғни халықаралық мәртебесі зор тілдер. Ондай тілдердің қатарына Қазақстанда барлық қоғамдық сферада қызмет етіп отырған және қызмет аясы кеңі бастаған ағылшын және орыс тілдері де жатады. Бұл тілдердің тек қазақ елінде ғана емес, әлемдегі қолданыс аясы кең, өте жанды, белсенді, өзге тілдерге ықпалын еркін жүрізіп отырған тілдер, соған орай донор тілдер саналады. Ал олармен қатар өмір сүріп келе жатқан мемлекеттік тіл мәртебесін алған қазақ тілі, негізінен, қабылдаушы яки реципиент тіл. Ал тіл әлеуеті бойынша реципиент-қабылдаушы тіл донор-тілдің ықпал-әсеріне тез ұшырайды» [14, 47-б.]. Г.А. Досжан лингвоконтактология мәселесін зерттей келе, шетел элементтерінің тілдік жүйеге енуімен байланысты пайда болған атауларды «ксенолексиканың» шеңберінде қарастырудың дәстүрге айналғанын айтады: «Ксенолексика» терминінің негізін құрайтын «ксено» сөзі гректің «бөтен» деген сөзінен шыққан. Бұл терминнің мағынасы «кірме сөз» ұғымына қарағанда кең. Кірме сөздер деп қабылдаушы тілде толық ассимиляцияға ұшыраған шеттілдік лексикалық бірліктерді атасақ, ал ксенолексика деп реципиент (қабылдаушы) тілде игерілген және игерілмеген сөзді атаймыз. Ксенолексика қарастыратын ұғымдар қатарына қабылдаушы тілдегі ерте немесе кеш игерілу деңгейіндегі шеттілдік сөздер жатады. Қазіргі лингвистикалық зерттеулерде варваризм,

экзотизм және шеттілдік бөлшектер (иноязычные вкрапления) терминдерінің аралас қолданылуы көрініс беруде» [15, 43-б.].

Шеттілдік атауларға қазақша балама табамыз, өзге тілдермен сөз алмасуды жиілету арқылы әлемдік сахнаға шығамыз деп жүргенде, тарихтың сахнасынан шеттетіліп қалу қаупін өзіміз тудырып отырғанымыз рас. Жалпыхалықтық атауларды пайдалану арқылы өзге елдермен саяси байланысты нығайтуға болатынын жоққа шығармаймыз. Дегенмен, тіл мәртебесін төмендетіп алмау үшін оларға мейілінше балама табуға тырысып, болмаған жағдайда өз тілдік ерекшеліктерімізге бейімдеп, Алаш зиялыларының ізімен жүрсек, адаспайтынымыз анық. Қазақша сөйлеу әдебі – бұл қазақ ұлты мен мемлекеттілігін сақтаудың негізгі жүгін көтеретін ұлттық мәдениеттің құрамдас бөліктерінің бірі. Тілді бөтен сөздермен ластаудан мейілінше аулақ болып, тіл тазалығын сақтауды басты міндетке айналдыруымыз шарт. Қазақ тілінің өз мәртебесін жоғалтпай, келесі ұрпаққа кіршіксіз таза күйінде берілуін қамтамасыз ету – біздің басты міндетіміз. Бұл қазіргі тілдік мәселелердің ішіндегі ең маңыздылардың бірі саналады. Қоғамда жастар арасында англицизмдердің көп таралуы қазақ тілінің өзге тілдермен салыстырғандағы маңыздылығын біршама төмендетті. Қазақстандағы үш тілдік саясаттың жағымсыз жағына англицизмдердің көбеюі жатады. Бұл сөздік қордағы кірме сөздердің легін арттырып, тілдің шұбарлануына әсер етеді. Тіл – ұлттың тұғыры, рухы мен намысы. Әр ұлт өз тілін келешек ұрпаққа аманат ретінде жеткізіп отырады. Тіл – ғасырлар бойы әр ұлттың ұрпақтан-ұрпаққа берілу арқылы жинақтаған бағасы жоқ мәдени байлығы. Атадан балаға мұра болып қалған ұлттық құндылықтарымыздың бірі саналатын – тіл әрқашан біздің ұлт болып сақталуымызда маңызды рөл атқарады. Тіл – ұлттың айнасы, елді, қоғамды біріктіруші қуатты көз. Жаһандануда ана тіліміздің жұтылып кетпеуі үшін англицизмдерді қолдануды шектеу керек.

Қорытынды

Ағылшын тілінің жастар тіліне әсерін, компьютерлік технологияның жылдам дамуымен байланысты еніп жатқан компьютер қолданушыларының сленгтерін қарастырдық. Ағылшын сөздері сленгтер қатарына ғылыми-техникалық революцияның әсерінен енген. Қазақ тіліндегі англицизмдер мен жастар тіліндегі ағылшын сленгтері еліміздегі үштілді саясатымен байланысты қалыптасқан. Жасөспірімдер тіліндегі сленгтердің енуінің басты көздерінің бірі – мектептегі ағылшын тілі сабағы. Компьютерлік технологиялардың жылдам дамуы терминдердің баламасын жасауда қиындық туғызады, сондықтан компьютер қолданушыларының тіліндегі сленгтер күн санап көбеюде.

Жаһандық өзгерістерге байланысты қазақ жастарының сленг қоры күннен-күнге көптеген ағылшын сөздерімен толықтырылуда. Жастар ағылшын сөздерін күнделікті өмірде жиі қолданады. Кейбір ағылшын сөздері ауызекі тілге әбден сіңген. Мұны бірі – «сәнді сөйлеймін» деп мақтаныш көрсе, бірі – «қазақ тілінің шұбарлануы» деп айыптайды. Жастар арасында сөйлеу кезінде өз тілімізде баламасы бола тұра кірме сөздерді шектен тыс көп пайдаланып, оның үстіне тағы қазақша қосымша жалғап, тіпті тарихи қалыптасқан сөйлемнің орын тәртібін бұзып қолданып жүргендер бар. Англицизмдерді шамадан тыс қолдану, шала қазақ тілінде сөйлеу тілдің шұбарлануына алып келеді.

Жаһандану заманында ағылшын тілінен енген кірме сөздердің тасқыны, ана тіліміздің жағдайына кері әсерін тигізіп, ана тілінің қасиетінің жойылуына әкеп соғуы мүмкін. Англицизмдердің қазақ тіліне тигізер әсеріне келсек, қарама-қайшылықтың бар екенін де айта кету жөн. Жаңа сөздердің пайда болуы бір жағынан сөздік қорды байытса, екінші жағынан өте көп мөлшерде кірме сөздердің енуі тіліміздің шұбарлануына әкеледі. Сонымен қатар тіл тазалығы мен әдеби көркемдігі бұзылады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Байтұрсынұлы А. Қазақ тіл білімінің мәселелері / Құраст. Ф. Әнес. – Алматы: Абзал-Ай, 2013. – 640 б.
2. Johanson L. Code - copying in Irano-Turkic // Language Sciences. – 2016. – Vol. 20, No.3. – P. 325–337.
3. Володарская Э.Ф. Заимствования как универсальное лингвистическое явление // Вопросы филологии. – 2001. – №1. – С. 11–27.
4. Ушаков Б.Ю. Семантика и функции лексических заимствований в современной русской прессе: автореф. ... канд. филол. наук: 10.02.01. – СПб., 2009. – 25 с.
5. Аристова В.М. К истории англо-русских литературных связей и заимствований // Семантические единицы в категории русского языка в диахронии. – Калининград, 1997. – С. 12–19.
6. Мельникова А.И. Изучение англицизмов в курсе «Современный русский язык» // Русский язык в школе. – 1991. – №2. – С. 95–101.
7. Аристова В.М. Морфологическая структура английских слов в русском языке // Англо-русские языковые контакты. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1978. – С. 44–47.
8. Дьяков А.И. Статика и динамика англицизмов в системе русского языка: многоаспектное лингвистическое моделирование: дис. ... док. филол. наук: 10.02.01. – Омск, 2015. – 256 с.
9. Дьяков А.И. Деривационная интеграция англицизмов в русском языке конца XX века в функциональном аспекте: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01. – Новосибирск, 2001. – 291 с.
10. Володарская Э.Ф. Заимствование как отражение русско-английских контактов // Вопросы филологии. – 2022. – №4. – С. 96–118.
11. Любичка Е.В. Сленг: региональные черты и процессы англизации (на материале речи молодежи г. Ставрополя и Красногвардейского района Ставропольского края): автореф. ... канд. филол. наук. – Ставрополь, 2005. – 17 с.
12. Мазур Я.А. Лингвостилистические особенности компьютерного сленга: выпуск. квал. работа. – Белгород, 2017. – 66 с.
13. Selvi A.F. World Englishes in the Turkish sociolinguistic context // World Englishes. – 2011. №30(2). – P. 182–199.
14. Момынова Б.Қ. Қазақ тіліндегі гибриді сөздер және тіл тазалығы проблемасы // Рухани жаңғыру және тіл білімі мәселелері. – Астана: Л.Н. Гумилев ат. ЕҰУ баспасы, 2018. – 426 б.
15. Досжан Г. Лингвоконтактология: кірме лексемалардың семантикасы мен прагматикасы: монография. – Алматы: Эверо, 2019. – 239 б.

REFERENCES

1. Baitursynuly A. Qazaq til biliminin maseleleri [Problem of Kazakh linguistics] / Qurast. G. Anes. – Almaty: Abzal-Ai, 2013. – 640 b. [in Kazakh]
2. Johanson L. Code - copying in Irano-Turkic // Language Sciences. – 2016. – Vol. 20, No.3. – P. 325–337.
3. Volodarskaia E.F. Zaimstvovaniia kak universalnoe lingvisticheskoe iavlenie [Borrowings as a universal linguistic phenomenon] // Voprosy filologii. – 2001. – №1. – S. 11–27. [in Russian]
4. Ushakov B.U. Semantika i funkicii leksicheskikh zaimstvovaniia v sovremennoi russkoi presse [Semantics and functions of lexical borrowings in the modern Russian press]: avtoref. ... kand. filol. nauk: 10.02.01. – SPb., 2009. – 25 s. [in Russian]
5. Aristova V.M. K istorii anglo-russkikh literaturnykh sviazei i zaimstvovaniia [On the history of Anglo-Russian literary relations and borrowings] // Semanticheskie edinicy v kategorii russkogo iazyka v diahronii. – Kaliningrad, 1997. – S. 12–19. [in Russian]
6. Melnikova A.I. Izuchenie anglicizmov v kurse «Sovremennyi russkii iazyk» [Learning anglicisms in the course “Modern Russian language”] // Russkii iazyk v shkole. – 1991. – №2. – S. 95–101. [in Russian]
7. Aristova V.M. Morfologicheskaiia struktura angliskikh slov v russkom iazyke [Morphological structure of English words in Russian] // Anglo-russkie iazykovye kontakty. – L.: Izd-vo LGU, 1978. – S. 44–47. [in Russian]

8. Diakov A.I. Statika i dinamika anglicizmov v sisteme russkogo iazyka: mnogoaspektnoe lingvisticheskoe modelirovanie [Statics and dynamics of anglicisms in the system of the Russian language: multidimensional linguistic modeling]: dis. ... dok. filol. nauk: 10.02.01. – Omsk, 2015. – 256 s. [in Russian]
9. Diakov A.I. Derivacionnaia integraciya anglicizmov v russkom iazyke konca XX veka v funkcionalnom aspekte [Derivational integration of anglicisms in the Russian language of the late twentieth century in the functional aspect]: dis. ... kand. filol. nauk: 10.02.01. – Novosibirsk, 2001. – 291 s. [in Russian]
10. Volodarskaia E.F. Zaimstvovanie kak otrazhenie russko-angliiskih kontaktov [Borrowing as a reflection of Russian-English contacts] // Voprosy filologii. – 2022. – №4. – S. 96–118. [in Russian]
11. Liubitskaia E.V. Sleng: regionalnye cherty i processy anglizacii (na materiale rechi molodeji g. Stavropolia i Krasnogvardeiskogo raiona Stavropolskogo kraia) [Slang: regional features and processes of Anglicization (based on the speech of the youth of Stavropol and Krasnogvardeysky district of Stavropol)]: avtoref. ... kand. filol. nauk. – Stavropol, 2005. – 17 s. [in Russian]
12. Mazur Ia.A. Lingvostilisticheskie osobennosti kompiuternogo slenga [Linguistic and stylistic features of computer slang]: vypusk. kval. rabota. – Belgorod, 2017. – 66 s. [in Russian]
13. Selvi A.F. World Englishes in the Turkish sociolinguistic context // World Englishes. – 2011. №30(2). – P. 182–199.
14. Momynova B.K. Qazaq tilindegi gibriddi sozder jane til tazalygy problemasy [Hybrid words in the Kazakh language and the problem of language purity] // Ruhani jangyru jane til bilimi maseleleri. – Astana: L.N. Gumilev at. EUU baspasy, 2018. – 426 b. [in Kazakh]
15. Dosjan G. Lingvokontaktologiya: kirme leksemalardyn semantikasy men pragmatikasy [Linguocontactology: semantics and pragmatics of input lexemes]: monografiya. – Almaty: Evero, 2019. – 239 b. [in Kazakh]